

Beverwijk Breestraat/Peperstraat 2005

Aanzet tot een sociaal-economische analyse van keramiek uit twee beerputten aan de Breestraat te Beverwijk. Met catalogus van een selectie van de keramiekvondsten van de opgraving.

HOLLANDIA reeks 101

COLOFON

Hollandia reeks nr.	101
Titel:	Beverwijk Breestraat/Peperstraat 2005. Aanzet tot een sociaal-economische analyse van keramiek uit twee beerputten aan de Breestraat te Beverwijk. Metcatalogus van een selectie van de keramiekvondsten van de opgraving.
In opdracht van:	Préferent Projectontwikkeling BV
Auteurs:	G.T.C. van den Berg & J.P.L. Vaars
Uitvoering:	G.T.C. van den Berg
Contactpersoon opdrachtgever:	dhr. G. de Boer
Wetenschappelijke leiding:	P.M. Floore
Fotografie:	G.T.C. van den Berg
Illustraties:	G.T.C. van den Berg & J.P.L. Vaars
Definitieve versie:	2006
Oplage:	10
ISSN:	1572-3151
Archiscode opgraving:	12869

© HOLLANDIA, ZAANDIJK 2006

HOLLANDIA, *cultuurhistorisch onderzoek en archeologie*
tuinstraat 27a
1544 rs zaandijk
☎ 075 - 622 49 57
✉ archo@xs4all.nl

INHOUD

Inleiding	4
Beerput S 2 (V002/045), complexdatering ca. 1641/1649 tot ca. 1800	5
Afvalkuil S 533, (V208/240), complexdatering ca. 1625 tot ca. 1730	10
Topvondst uit kuil S 218	12
Literatuur	13
Catalogus	15
Bijlage 1: tabel keramiekdatering opgraving Beverwijk Breestraat/Peperstraat	54

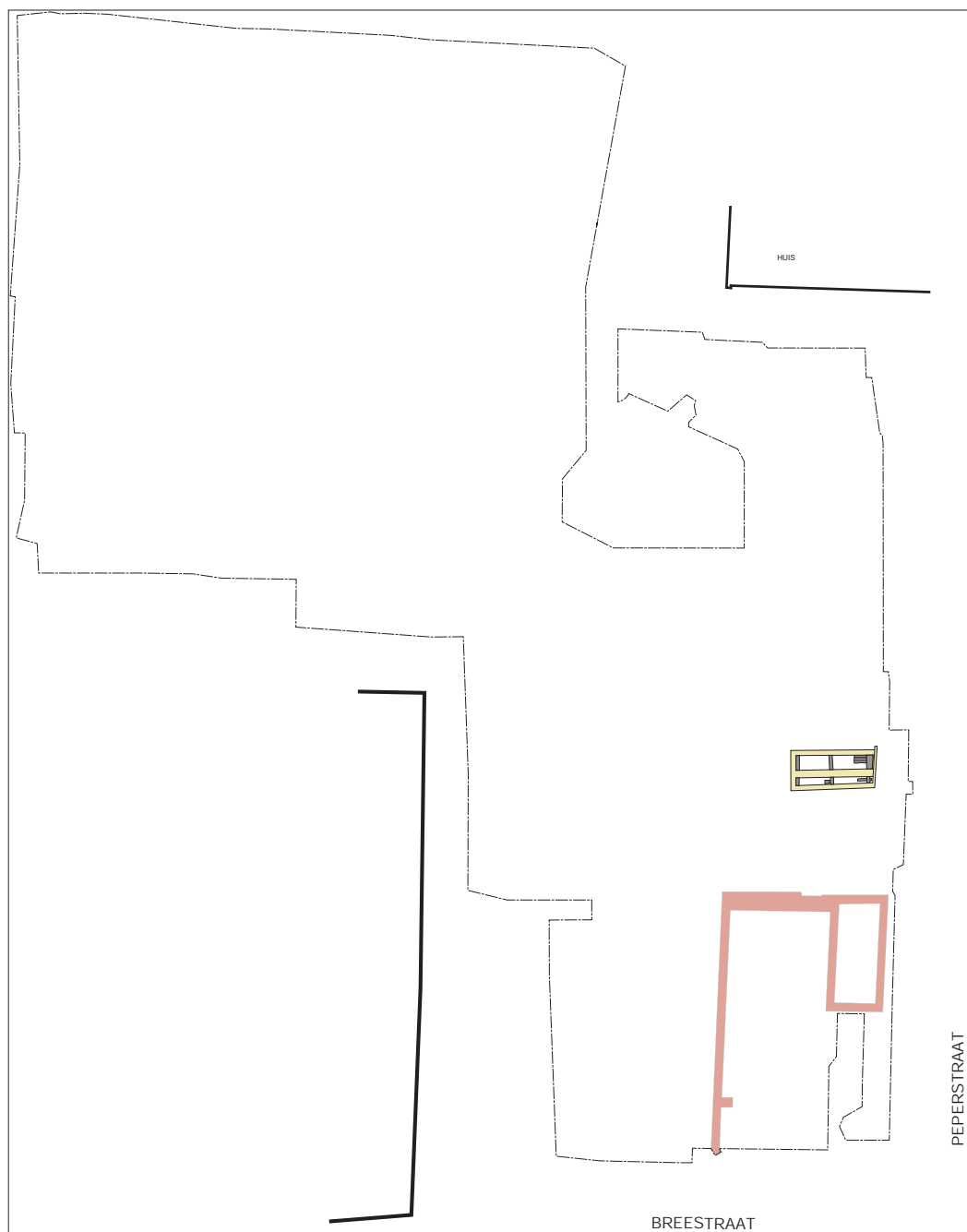
Inleiding

In juli/augustus 2005 vond op een terrein op de hoek van de Breestraat en de Peperstraat te Beverwijk een opgraving plaats, uitgevoerd door medewerkers van Hollandia Archeologie (Vaars, 2006). Tijdens de opgraving werden veel vondsten aangetroffen. In de meeste gevallen worden deze vondsten in de uitwerking gebruikt om de archeologische reconstructies van dateringen te voorzien, waarna ze bewaard worden in een depot voor bodemvondsten.

Toch biedt vrijwel elke opgraving wel enkele vondsten die in aanmerking komen voor kennismaking met een groter publiek. Dit is natuurlijk het geval bij (archeologisch) complete voorwerpen, die een klein deel van het dagelijks leven, of juist bijzondere gebeurtenissen in het verleden kunnen illustreren voor het geïnteresseerde publiek. Echter, soms is een op het eerste gezicht onooglijk scherfje bij nader inzien interessanter dan alle complete voorwerpen bij elkaar. Een kleine verzameling fragmenten van porselein uit de eerste helft van de zeventiende eeuw kan voor de archeoloog met kennis van de late middeleeuwen (ca. 1250 - 1500 na Chr.) en de nieuwe tijd (ca. 1500 – 1850 na Chr.) veel informatiever zijn dan honderd complete grapes en pispotten van rood aardewerk. Het tegenovergestelde kan echter evenzoveel het geval zijn. De aanwezigheid van grote hoeveelheden compleet en/of anderszins interessant vondstmateriaal vormde reeds tijdens de opgraving reden tot ophef. Het meeste vondstmateriaal werd geborgen uit twee beerputten, die men kan omschrijven als een tussenstap in de ontwikkeling van het huidige rioleringsstelsel. Beerputten raken in de Nederlandse steden in zwang vanaf de veertiende eeuw. Gedwongen door stankoverlast, besmettelijke ziekten en welig tierend ongedierte, ziet men zich in de laatmiddeleeuwse steden gedwongen te zoeken naar oplossingen voor deze problemen. Sloten, rivieren en beekjes dienden de meeste mensen als enige drinkwaterbron. Veel stadsbesturen reageerden met regelgeving volgens welke menselijk afval en mest niet langer op straat en in open water gedumpt mochten worden. Vanaf dit moment ont deden steeds meer stadsbewoners zich met behulp van beerputten en mestkuilen in huis en op het achtererf van hun afval en mest. Meestal gooide men tevens allerlei kapotte of afgedankte huisraad in de beerput. Men deed dit mede om de waarde van de mest te verhogen. Door toevoeging van o.a. keramiek- en glasscherven aan menselijke mest werd deze beter geschikt voor gebruik op het land. Toch zal een onbekend deel van de gevonden voorwerpen waarschijnlijk door verlies of zelfs spelenderwijs in de beerput beland zijn. De beerputten en -kuilen vormen door de beperkte groep van regelmatige gebruikers een belangrijke bron van informatie over hun sociaal-economische positie. Soms is het met behulp van eigendoms- en huurregisters zelfs mogelijk specifieke personen of families onder de gebruikersgroep aan te duiden. Een beerput met zijn beperkte, vaak ook identificeerbare groep van gebruikers wordt in de archeologische terminologie dan ook geduid als een “gesloten vondstcomplex”. In het onderstaande volgt een korte beschrijving van de situering en het uiterlijk van de beerputten, gevolgd door een aanzet tot een sociaal-economische analyse van de beerputgebruikers in relatie tot hun tijdgenoten in de regio. Gedetailleerd onderzoek in de historische registers van Beverwijk (denk aan eigendomsakten, geboorte-, trouw- en begrafenisregister, etc.) naar de bewoners van de opgegraven panden behoorde niet tot de mogelijkheden en het budget van de opgraving. Door middel van deze publicatie hoopt *Hollandia Archeologie* de speurtocht in de historische bronnen door lokale of regionale historische verenigingen of oudheidkundige kringen een zetje in de goede richting te hebben gegeven. In de bijgevoegde catalogus wordt een selectie van keramiekvondsten van de opgraving gepresenteerd. Catalogusvoorwerpen die niet afkomstig zijn uit beerput S 2 of beerkuil S 533 worden in onderstaande tekst niet verder besproken. Uitzondering wordt gemaakt voor een topvondst van Aziatisch? steengoed.

Beerput S 2 (V002/045), complexdatering ca. 1641/1649 tot ca. 1800

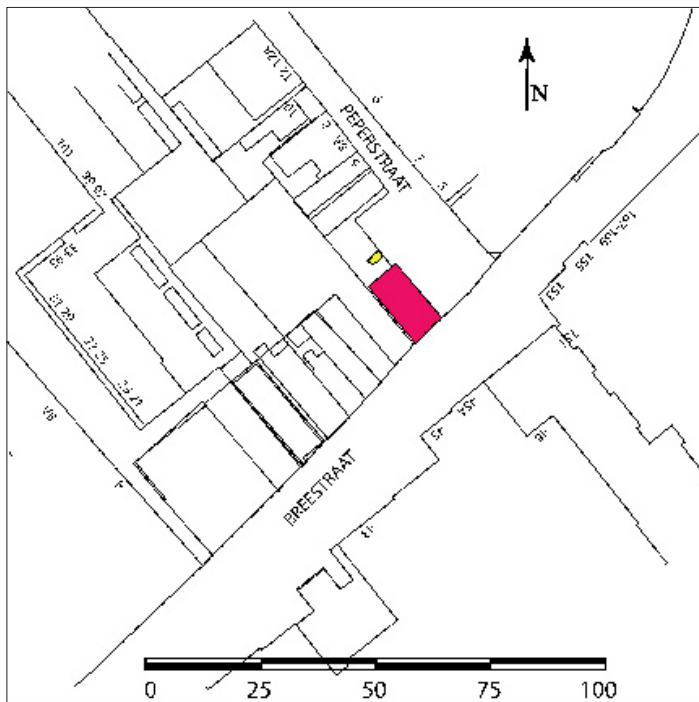
Deze beerput lag achter een pand dat momenteel op de hoek van de Breestraat en de Peperstraat ligt (zie afbeelding 1). Vergelijking van de huidige kadastrale situatie met die op de historische minuutplan van 1817 (zie afbeelding 2 en 3) leert ons echter dat deze situatie pas ná 1817 is ontstaan. Het pand met bijbehorende beerput S 2 is daarmee geïdentificeerd als het tweede huis gerekend vanaf de hoek met de Peperstraat, zoals dat nog bestond in of ná 1817 (zie afbeelding 2). Op de locatie van het erf waartoe beerput S 2 behoort werd vermoedelijk tussen 1641 en 1649 (Alders & Van den Berg 2005, p. 9) een huis aangelegd of verbouwd in een classicistische bouwtrant (zie afb. 4).

Afbeelding 1: Uitsnede uit de opgravingstekening met het onderzoeksterrein en belendende panden en straten (niet op schaal). De rechthoekige beerput S 2 (geel) bevindt zich op het achtererf van een huis dat van oudsher georiënteerd was op de Breestraat.

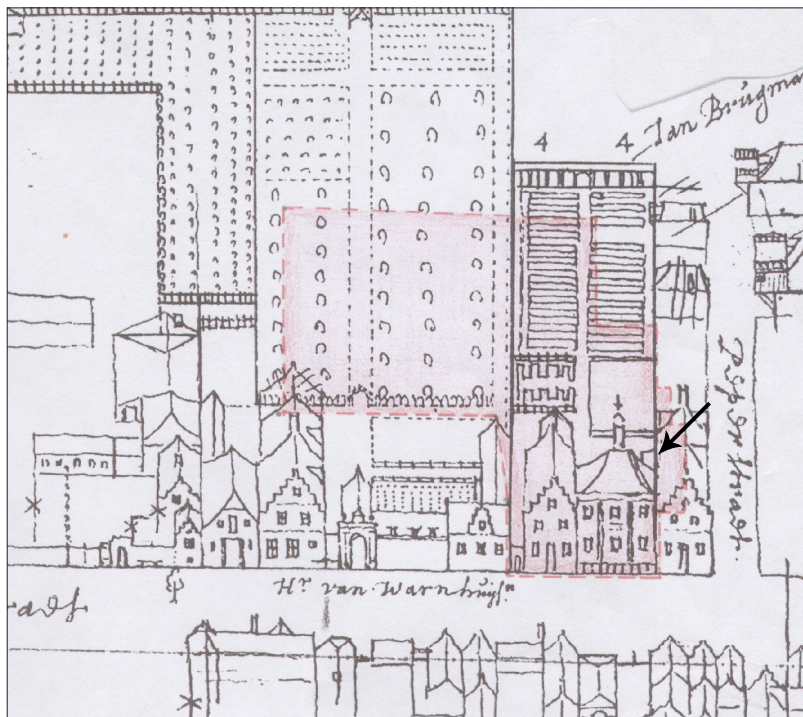
Afbeelding 2: uitsnede uit de oudste kadastrale minuut van Beverwijk, uitgegeven in 1817 (bron: www.dewoonomgeving.nl). Let op het uiterlijk van de Peperstraat richting de hoek met de Breestraat.

Afbeelding 3: uitsnede uit de kadastrale minuut van Beverwijk, ten tijde van de opgraving (2005). Het oorspronkelijke hoekhuis in afbeelding 2 is gesloopt. In rood en geel zijn bij benadering de ligging van huisplattegrond en de beerput uit afbeelding 1 weergegeven.

De eigenaar van dit huis met erf was tussen voorjaar 1641 (moment van aankoop) en 1 september 1652 (overlijden) de Amsterdamse lakenkoopman Jan Brugman, die vermoedelijk dezelfde is als de Jan Brugman die op de 'Nachtwacht' van Rembrandt van Rijn staat afgebeeld (idem, p. 9). Helaas is niet bekend wie van de afgebeelde personen Brugman is.

De beerput van dit pand was rechthoekig van vorm en bevatte twee bassins (zie afbeelding 5). Tijdens de opgraving is de beerputinhoud geborgen onder de vondstnummers 002 en 045 (onder dit laatste vondstnummer werd vrijwel de gehele beerput-inhoud geborgen in een 'big-bag'). Bij aanvang van de analyse van deze vondsten bleken veel fragmenten uit de twee vondstnr's. op elkaar te passen, waarna besloten is de twee vondstnr's. samen te voegen. De determinatietabel (zie bijlage 1) gaat uit van het Minimum Aantal Exemplaren (MAE), dat geïdentificeerd kan worden. Het MAE van vondstnummers 002 en 045 bedraagt 300. Dit is een relatief grote hoeveelheid, in vergelijking tot contemporaine beerputten binnen Kennemerland. (Archeologisch) complete en incomplete voorwerpen komen vrij gelijkmatig voor binnen de gehele periode waarin de beerput in gebruik moet zijn geweest. De oudste voorwerpen in de beerputvulling zijn fragmenten van een witbakkende kookpot (w-gra-36, objectdatering ca. 1550-1650), een vrijwel compleet porseleinen bord (p-bor-4, cat.nr. 63, objectdatering ca. 1600-1650) en een kleipijpfragment met biconische ketel (ongeglaasd, hielmerk: gekroonde C, objectdatering ca. 1620-1650). Rekening houdend met een zekere omlooptijd van keramische objecten tussen aankoop en depositie, kan gesteld worden dat de beerput in gebruik moet zijn genomen direct na de bouw van het classicistische huis van Jan Brugman, dus in de periode tussen 1641 en 1649. Het is zeker niet uitgesloten dat de vroegste voorwerpen in de beerput door hemzelf gebruikt en afgedankt zijn. Om hierover uitsluitel te verkrijgen verdient het aanbeveling nader onderzoek te doen in de archieven van de gemeenten Amsterdam en Haarlem. De geringe hoeveelheid biedt onvoldoende houvast voor wetenschappelijk verantwoorde uitspraken over de sociaal-economische positie van de eerste gebruiker(s).

Afbeelding 4: Uitsnede uit de kaart van Van Breen, vervaardigd tussen 1648 en 1649. Het opgravingsterrein is bij benadering rood ingekleurd. De zwarte pijl wijst op een aanbouwje dat kan worden geïdentificeerd als het 'sekreet' boven beerput S 2.

De bulk van de vondsten in beerput S 2 kan worden gedateerd tussen ca. 1675 en 1800. Opvallend is de grote hoeveelheid tafelwaar van o.m. faïence, porselein en industrieel wit aardewerk. Zo is er een minimum aantal exemplaren van 50 borden en schoteltjes van faïence gevonden. Tafelwaar (borden, schotels, kopjes, bestek, zoutvaatjes, etc.) was aan het eind van de late middeleeuwen (zo rond 1500) nog schaars en vormt derhalve een duidelijke indicatie voor welstand in die periode. In de loop der navolgende eeuwen kwam tafelwaar steeds meer beschikbaar voor de 'gewone man'. De hogere klassen konden zich blijven onderscheiden door een betere kwaliteit van het servies of door de exotische herkomst ervan. Faïence en aziatisch porselein kwamen in de late zeventiende en achttiende eeuw door massaproductie en -import eveneens binnen handbereik van de lagere middenklasse. Het merendeel van de tafelwaar van faïence en aziatisch porselein behoort tot deze groep. In het onderstaande volgen enkele voorbeelden van vondsten die afwijken van de 'modale' huisraad. Catalogusnummers 4, 5 en 6 tonen fragmenten van Aziatisch steengoed. De twee dekseltjes hebben ooit bij Chinese trekpotjes gehoord die niet in de beerput beland zijn. Afbeelding 6 toont een stilleven door Pieter Gerritsz van Roestraten. Het ensemble van de getoonde voorwerpen, waaronder een trekpotje van rood steengoed, hoort thuis in de betere kringen. Vergelijkbare trekpotjes zijn eveneens gevonden in het in 1697 gezonken wrak van de Oosterland (Klose 1993, p. 77). Soms werden keramische gebruiksvoorwerpen gebruikt om een gezinte tot uitdrukking te brengen, zoals het duidelijke Oranjegezinde bord (f-bor-5, catalogusnr. 31) waarop het einde van het tweede 'Stadhouderloze Tijdperk' wordt bejubeld.

Een voorwerp dat de nodige vragen oproept is een kom van faïence met een vorm en decoratie die on-Nederlands aandoet (i-kom-803, catalogusnr. 113). Beide doen denken aan een Italiaanse herkomst, zeker gezien de afgebeelde cypressen-landschapjes. Parallellen werden ook na een uitgebreide zoektocht niet aangetroffen. De datering (ca. 1650-1700) is derhalve het resultaat van 'fingerspitzengefühl'. Binnen het spectrum van de Italiaanse faïence van de tweede helft zestiende/eerste helft zeventiende eeuw zijn deze vorm en decoratiewijze in ieder geval niet aangetroffen.

In de loop van de achttiende eeuw kwam porselein steeds meer in het bereik van de middenklasse. Veelal bestaat het porseleinbreukgoed van huishoudens uit de lagere middenklasse uit een tiental kopjes en schoteltjes van een theeservies. In beerput S 2 zijn fragmenten van minimaal 119 voorwerpen van porselein aangetroffen. De meeste vallen als individu niet op door de kwaliteit ervan, maar zeer zeker wel door de kwantiteit. Grotere vormen, zoals sierborden en vazen, worden ook in de achttiende eeuw slechts spaarzaam aangetroffen in beerputten. Zo niet in beerput S 2. Catalogusnummers 64 t/m 67, 74, 75, 77 t/m 81 tonen allemaal sierborden, waarvan sommigen zelfs deel hebben uitgemaakt van een servies. Het exacte herkomstgebied en de datering van Aziatisch porselein zijn nog immer in een lichte nevel gehuld. Er wordt dan ook van uitgegaan dat hierop in de toekomst nog wel de nodige correcties komen. In het catalogusdeel van dit rapport wordt dan ook de nodige voorzichtigheid betracht met betrekking tot Aziatisch porselein. In de keuken waren faïence en porselein minder geschikt en gebruikte men, naast kookgerei van koper en ijzer, voornamelijk voorwerpen van rood en wit aardewerk. Slechts 24 exemplaren behoren tot de groep van rood aardewerk. 5 Voorwerpen van rood aardewerk konden worden geïdentificeerd als bord (zie bijlage 1). Mogelijk at de meid van één van de bewoners hiervan of gebruikte ze de borden om kookpotten of schalen af te dekken. Een vergelijkbaar beeld krijgen we van de groep van wit aardewerk: van de 14 exemplaren behoort slechts 1 bord tot de groep van tafelwaar. Rond het begin van de achttiende eeuw zet zich in Engeland een ontwikkeling van industrialisatie van keramiek in gang. De keramiek wordt in -aanvankelijk experimentele - fabriekjes geproduceerd met behulp van persmallen. Rond 1760 is het proces zover ontwikkeld dat voor het eerst 'industrieel wit' aardewerk wordt geproduceerd, onder meer door Josiah Wedgwood. Van deze vondstgroep zijn in de beerput 39 exemplaren aangetroffen. Blikvangers zijn een juskom (iw-jus-1, catalogusnummer 103) en een kom met blauwe bies en meanderende randversiering (iw-kom-5, catalogusnummer 106).

Na ca. 1800 geraakt nog slechts incidenteel een voorwerp in de beerput. Een kopje van Europees porselein (ep-kop-4, catalogusnummer 112) dat te dateren is tussen ca. 1850 en 1900 is het jongste complete voorwerp in de beerput.

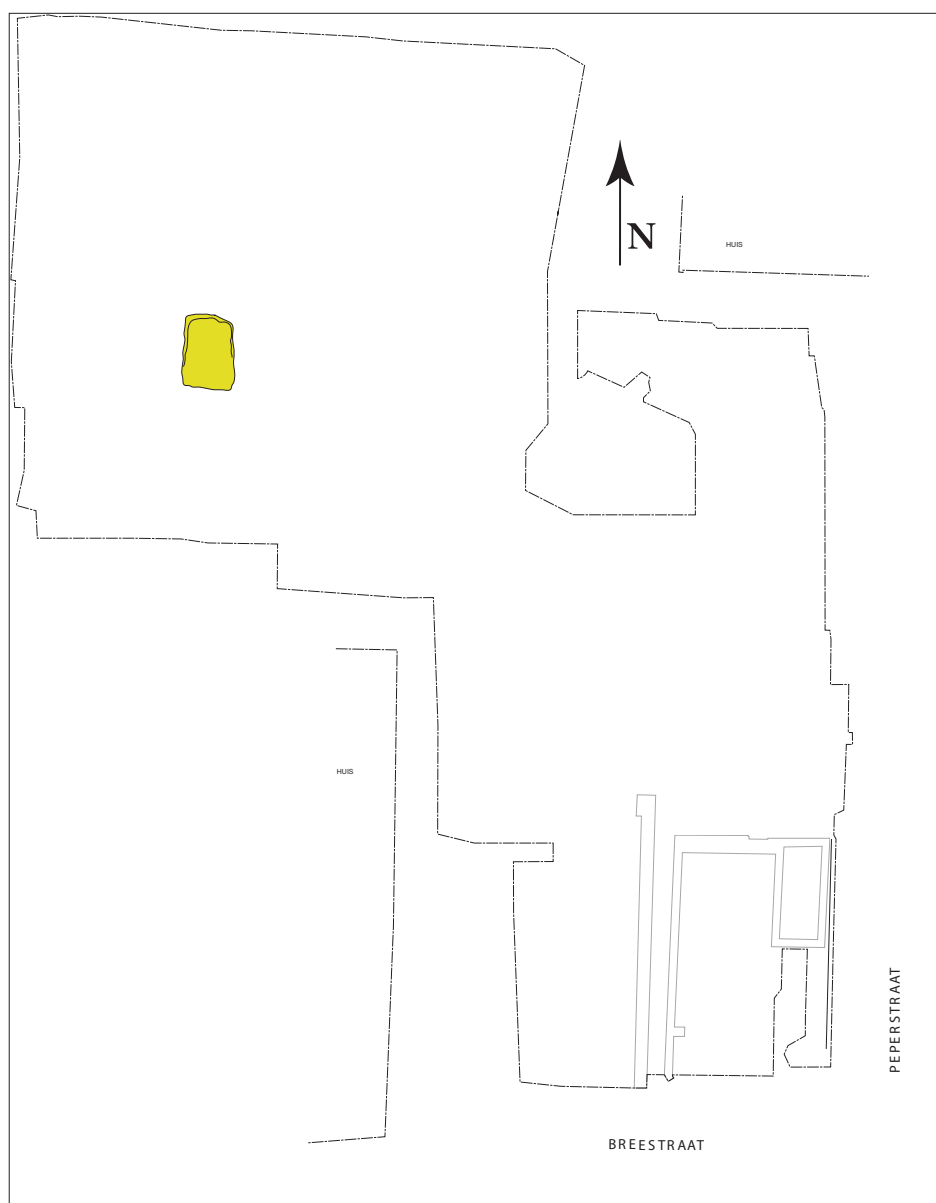
Afbeelding 5: een detailopname van een deel van beerput S 2 (002/045). De afvoer van de plee in het 'huisje' of 'sekreet' kwam uit in de smalle ruimte rechts in beeld. De zware delen van de mest konden hier bezinken, terwijl de vloeistof kon overlopen in het linkerdeel, waar het kon wegzakken in de bodem. Door een dergelijk overloopstelsel kon de mest beter rijpen en oxideren, waardoor de put minder vaak geleegd hoefde te worden.

Afbeelding 6: Stilleven van P.G. van Roestraten (ca. 1632-1700) met theekopjes van Kang Hsi-porselein. Linksachter bevindt zich een bol trekpotje van rood Chinees steengoed uit Yixing. De afgebeelde voorwerpen dateren rond het vierde kwart van de zeventiende eeuw.

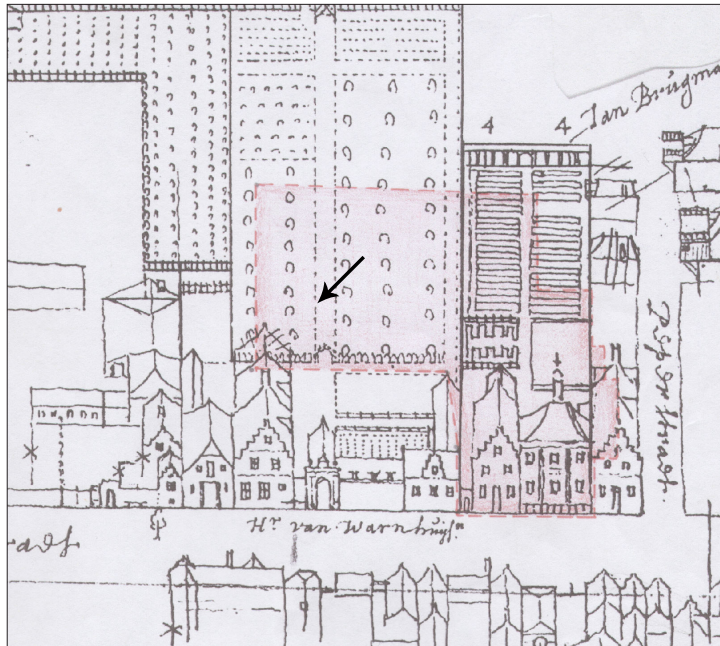
Afvalkuil S 533, (V208/240), complexdatering ca. 1625 tot ca. 1730

Het grondgebied waar deze afvalkuil in lag was rond het midden van de zeventiende eeuw in het bezit van heer Constantin van Warmenhuizen. De afvalkuil was gelegen in de boomgaard van dit heerschap (zie afbeelding 8). De kuil was rechthoekig van vorm (zie afbeelding 7). Tijdens de opgraving is de inhoud geborgen onder de vondstnummers 208 en 240 (onder dit laatste vondstnummer werd vrijwel de gehele inhoud geborgen in een 'big-bag'). Bij aanvang van de analyse van deze vondsten bleken veel fragmenten uit de twee vondstnummers op elkaar te passen, waarna besloten is de twee vondstnrs. samen te voegen. De determinatietabel (zie bijlage 1) gaat uit van het Minimum Aantal Exemplaren (MAE), dat geïdentificeerd kan worden. Het MAE van vondstnr 208/240 bedraagt 94. Dit is een relatief normale hoeveelheid, in vergelijking tot contemporaine gesloten vondstcomplexen binnen Kennemerland. (Archeologisch) complete voorwerpen komen voornamelijk voor vanaf het midden van de zeventiende eeuw.

Afbeelding 7: Uitsnede uit de opgravingstekening met het onderzoeksterrein en belendende panden en straten (niet op schaal). De beerkuil is geel ingekleurd.

De oudste voorwerpen in de vulling zijn fragmenten van steengoed uit Langerwehe en Siegburg (eind dertiende/begin veertiende eeuw, zie bijlage 1). Dit zijn echter hoogstwaarschijnlijk opgespitte fragmenten van keramiek uit de oudste middeleeuwse bewoningsfase aan de Breestraat. Enkele van de oudste voorwerpen die daadwerkelijk met de afvalkuil in verband kunnen worden gebracht zijn een groot type vuurtest (r-tes-18, zie bijlage 1) en een randfragment van een kop in rood aardewerk met 'Noord-Hollands slijbdecor' (r-kop-11, zie bijlage 1).

Afbeelding 8: Uitsnede uit de kaart van Van Breen, vervaardigd tussen 1648 en 1649. Het opgravingsterrein is bij benadering rood ingekleurd. De zwarte pijl wijst de vindplaats van beerkuil S 533 bij benadering aan. De beerkuil is gesitueerd in de voormalige boomgaard van heer Constantin Sohier de Vermandois, heer van Warmenhuizen. Deze titel had hij in 1645 overigens gekocht.

De jongste vondst is een miniatuurkopje (iw-min) uit de tweede helft van de achttiende eeuw. Aangezien echter de reeks goed gedateerde kleipijpen (zie tabel 1) eindigt tussen 1722 en 1730 en ook de overige keramiekvondsten rond het tweede kwart van de achttiende eeuw eindigen, is het aannemelijke dat het miniatuurkopje na de buitengebruikstelling van de afvalkuil in het vondstcomplex terecht is gekomen. De opvallende mate van fragmentatie van het grootste deel van de vondsten is mogelijk verklaarbaar door het tussentijds legen en uitspreiden van de afvalkuil in de omringende boomgaard. De vondsten uit deze afvalkuil zijn vooral bijzonder omdat ze qua datering een grote overlap kennen met de vondsten van beerput S 2. De keramiekspectra van beide vondstcomplexen zijn illustratief voor de mogelijkheden en onmogelijkheden van sociaal-economische analyse van het archeologisch traceerbare deel van de inboedel. Porselein komt bijna niet voor in de inventaris van de afvalkuil (zie bijlage 1), hetgeen bijna armoedig overkomt na de overdaad van contemporair porselein uit beerput S 2. Faïence is met 21 exemplaren wel goed vertegenwoordigd, doch het betreft in alle gevallen relatief eenvoudig tafelservies uit de late zeventiende en vroege achttiende eeuw. Ook de overige voorwerpen in de afvalkuil behoren tot de 'normale' huisraad van de lagere middenklasse. Wellicht had het bedienend personeel van de Heer van Warmenhuizen een eigen sekreet in de boomgaard. Het gebrek aan luxe gebruiksvoorwerpen op een locatie aan een voorname hoofdstraat zou aldus verklaard kunnen worden. Toch dient altijd rekening te worden gehouden met alternatieve verklaringen. Zo is het ook goed mogelijk dat de gebruikers van afvalkuil S 533 wel degelijk tot de 'upper class' behoorden, maar geen behoefte voelden hun relatieve welvaart uit te drukken door middel van hun tafelservies. Wellicht ook bewaarden zij hun sjieke servies voor speciale gelegenheden en werd de dagelijkse schotel geserveerd op alledaags goed.

MAE	materiaalbeschr	begindatering	einddatering	opmerkingen
1	kleipijp	1620	1650	ketel + steelfragment, hielmerk: AI, biconische ketel, maker onbekend
5	kleipijp	1660	1671	ketels + 3 x steelfragment, hielmerk: OA, trechtvormige ketel, maker: Ouwen Andriesz., Gouda
8	kleipijp	1660	1700	ketelfragmenten, hielmerk ontbreekt of onleesbaar
1	kleipijp	1660	1700	ketelfragment, hielmerk: klaverblad, trechtvormige Ketel, maker: Pieter Dammasz., Gouda
1	kleipijp	1660	1700	ketel + steelfragment, hielmerk: trompet, trechtvormige ketel, maker onbekend
2	kleipijp	1664	1696	ketel + steelfragment, hielmerk: IA onder 6-puntige ster, Jacob Abrahamsz/Jan Anthonisz Sondaar, Gouda
5	kleipijp	1664	1700	ketes + 2 x steelfragment, hielmerk: IA onder ster, trechtvormige ketel, maker onbekend
1	kleipijp	1667	1700	ketel + steelfragment, hielmerk: zon, trechtvormige ketel
4	kleipijp	1667	1705	ketel + steelfragment, hielmerk: hoefijzer, trechtvormige Ketel, Jan Dirxcs Wanda, Gouda
6	kleipijp	1674	1700	ketels + 2 x steelfragment, hielmerk: posthoorn (maker: Abram Danielsz. Van Hoorn uit Gouda?), trechtvormige ketel
1	kleipijp	1680	1690	ketel, hielmerk: SRM, maker onbekend
1	kleipijp	1686	1696	ketel + steelfragment, hielmerk: gekroonde IB, Jan Claesz. Bos, Gouda
1	kleipijp	1686	1700	ketel + steelfragment, hielmerk: wereldbol, trechtvormige Ketel, Pieter Janse Kleyne, Gouda
3	kleipijp	1722	1730	ketels + 2 x steelfragment, hielmerk: gekroonde AS, maker: Jan Sondaar, Gouda

Tabel 1: de kleipijpen uit afvalkuil S 208/240.

Topvondst uit kuil S 218

De niet compleet bewaard gebleven, doch zeer kleurrijke vaas (s6-vaas) van catalogusnummer 6 is ongekend binnen het Europese steengoedsegment. In combinatie met de oosters aandoende decoratiewijze kan met de nodige voorzichtigheid geconcludeerd worden dat de vaas naar alle waarschijnlijkheid in Azië geproduceerd is. Een vrij uitgebreide zoektocht in de literatuur leverde helaas geen parallellen op.

Literatuur

- Alders, G.P. & F. van den Berg, 2005: *Bureauonderzoek naar de archeologische waarde van de locatie Breestraat/Peperstraat Beverwijk*, Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland, Wormer
- Arts, P.L.W., 1983: *Japanese Porcelain. A collector's guide to general aspects and decorative motifs*, De Tijdstroom, Lochem-Poperinge.
- Baart, J.M., W. Krook, A.C. Lagerweij, 1986: Opgravingen aan de Oostenburgermiddenstraat, in: J.B. Kist e.a. (red.), 1986: *Van VOC tot Werkspoor. Het Amsterdamse industrieterrein Oostenburg*, Matrijs, Utrecht.
- Bartels, M., e.a. (red.), 1999a: *Steden in Scherven 1. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Stichting Promotie Archeologie en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Zwolle/Amersfoort.
- Bartels, M., e.a. (red.), 1999b: *Steden in Scherven 2. Catalogus vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Stichting Promotie Archeologie en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Zwolle/Amersfoort.
- Bitter, P., 1995: *Geworteld in de Bodem. Archeologisch en historisch onderzoek van een pottenbakkerij bij de Wortelsteeg in Alkmaar*, Wageningen.
- Bitter, P., e.a., 1997a: Wonen op niveau. Archeologisch, bouwhistorisch en historisch onderzoek van twee percelen aan de Langestraat, RAMA 5, Alkmaar.
- Bitter, P., e.a., 1997b: Wonen op niveau. Catalogus, RAMA 5a, Alkmaar.
- Duco, D.H., 1987: *De Nederlandse klei pijp, handboek voor dateren en determineren*, Leiden.
- Groeneweg, G., 1992: Bergen op Zooms aardewerk. Vormgeving en decoratie van gebruiks aardewerk gedurende 600 jaar pottenbakkersnijverheid in Bergen op Zoom, *Bijdragen tot de studie van het Brabantse Heem* 35, Waalre.
- Kaneda, A., 2006: How to distinguish Japanese porcelain from Chinese porcelain, in: Clevis, H. & Ostkamp, S. (red.), 2006: *Assembled Articles 3. Symposium on medieval and post-medieval ceramics*, Stichting Promotie Archeologie, Zwolle.
- Klijn, E.M.Ch.F., 2003: *Onbekend tinglazuuraardewerk. De collectie van het Nederlands Openlucht-museum*, Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem.
- Klose, J. 1993: Excavated oriental ceramics from the Cape of Good Hope: 1630-1830, in: *Transactions of the Oriental Ceramic Society*. Reprinted from Volume 57. 1992-1993
- Korf, D., 1981: *Nederlandse Majolica*, Unieboek b.v., Bussum.
- Lo, K.S., 1986: *The stonewares of Yixing. From the Ming periode to the present day*, Sotheby's Publications/Hongkong University Press, London/New York/Hong Kong.
- Lunsingh Scheurleer, D.F., 1994: *Oranje op aardewerk. Van Willem de Zwijger tot Koningin Beatrix*, uitgeverij maatschappij ANTIEK Lochem b.v.
- Meulen, J., van der, 2003: *Goudse Pypenmakers en hun merken*.
- Nieuwenhuizen, van, H.K., 1995: *Antiek herkennen. Aardewerk & porselein*.

Ostkamp, S., e.a., 1998: Afval van gorters, brouwers en een hospitaal. Archeologisch onderzoek aan het Wortelsteegplein, *RAMA 6*, Alkmaar.

Thijssen, J.R.A.M., 1991: *Tot op de bodem uitgezocht. Glas en ceramiek uit een beerput van de 'Hof van Batenburg' te Nijmegen 1375-1850*, Nijmegen.

Vaars, J.P.L., 2006: Archeologische opgravingen aan de Breestraat/Peperstraat te Beverwijk, *Hollandia-reeks 100*, Zaandijk

Catalogus van keramiekvondsten

In de catalogus wordt een selectie van keramiek gepresenteerd. De criteria compleetheid en/of bijzonderheid liggen ten grondslag aan de gepresenteerde selectie. Beoogd wordt door middel van de catalogus een indruk te geven van een doorgaans goed geconserveerd deel van de laatmiddeleeuwse en postmiddeleeuwse huisraad. Het vondstmateriaal is gedetermineerd en gefotografeerd door drs. G. van den Berg (materiaalspecialist Hollandia Archeologie). Determinatie van keramiek is geschied volgens het 'Determinatiesysteem voor laat- en postmiddeleeuws keramiek en glas', ook wel bekend als 'Deventer-systeem' (Bartels e.a. (red.) 1998b, p. 519). De catalogus en de determinatielijst (eveneens opgenomen in deze publicatie) bieden hierdoor een ingang voor vergelijkend wetenschappelijk onderzoek op lokaal, regionaal en nationaal niveau daar dit systeem in nog immer toenemende mate de standaard is binnen tientallen archeologische instellingen. De in de catalogus afgebeelde objecten zijn beschreven volgens een vaste, genummerde ordening, dewelke in het onderstaande wordt verklaard:

1. inventarisnummer (bestaande uit CIS-code, vondstnummer en identificatienummer).
2. typecode (bestaande uit de kenmerken bakseltype, hoofdvorm en typennummer)
3. dateringen (looptijd datering van het object)
4. afmetingen (maximale diameter en hoogte van het object)
- 5a. baksel (bakselbeschrijving volgens de geldende normen voor keramiekdeterminatie)
- 5b. oppervlaktebehandeling (glazuurbeschrijving, kleur en/of glassoort)
- 5c. decoratie (beschrijving van op het object aangebrachte decoraties)
- 6a. voet (beschrijving van het standwerk, bijv. standring, pootjes, standlobben, etc.)
- 6b. additieven (beschrijving van toegevoegde elementen, zoals oren, stelen, tuiten, etc.)
- 6c. divers, merken (beschrijving van gebruikssporen, reparatie, aangebrachte merken, etc.)
7. naam (voluit geschreven naam van de hoofdvorm zoals gebruikelijk in het 'Deventer-systeem').
8. herkomst (voor zover bekend wordt onder dit nummer de productieplaats of regio vermeld).
9. literatuur (verwijzing naar eventuele aangetroffen parallellen in de archeologische literatuur).

Voor een uitgebreide inleiding in de beginselen van het *determinatiesysteem voor laat- en postmiddeleeuws keramiek en glas*, wil ik u verwijzen naar de publicatie 'Steden in Scherven 2' (Bartels e.a. (red.), 1998b), p. 519-526).